

OLOF PALME

Anförande vid partikongressen
torsdagen den 1 oktober 1981

Med reservation för
eventuella ändringar

Min uppgift är att föredra barn- och ungdomsfrågor. Jag hänvisar till partistyrelsens utlåtande.

Frågan om hur vi behandlar barn och ungdom i vårt samhälle är så viktig att den leder fram till en bredare diskussion om hur samhället skall vara beskaffat.

Finn Zetterholm har frågat vart den gamla konservatismen har tagit vägen i vårt land sedan moderaterna anammat alltmer av en tämligen vulgär nyliberalism, av krämarliberalism.

Det är en berättigad fråga, även inom den rörelse som utkämpat hårda strider mot de omänskliga och förnedrande uttrycken för denna gamla konservatism.

Och den leder tanken till ett område vi inte brukar tala om så mycket. Man kan kalla det samhällsmoral. Man kan kalla det normer eller riktlinjer för mänsklig samlevnad, för samhället.

Det är inte svårt att se hur socialismen har djupa rötter i mänskliga erfarenheter och idéer från tider långt innan de sociala och ekonomiska omständigheterna skapade arbetarrörelsen. Vi kan kalla det en upplyst kristen och humanistisk tradition.

Jag vill peka på två grundläggande tankar, som båda fick en revolutionär innebörd genom detta budskap och som varit de mänskliga framstegens beledsagare genom seklerna.

Den första tanken är alla människors lika värde.

Den andra är att var och en bör handla så som han vill att andra skall handla mot honom.

Det är inte svårt att visa hur dessa tankar fått stor betydelse för den demokratiska socialismen, hur de har utvecklats i arbetarrörelsens demokratiska vardag, hur de har varit vägledande i det praktiska reformarbetet.

Arbetarrörelsen vill ersätta maktens moral med rättvisans moral. Det är en moral som vuxit fram ur rörelsen själv och de villkor under vilka den tvingats arbeta. Den grundlades i den tidiga arbetarrörelsen och en rad andra folkrörelser, där människor samlades i kamp för rättvisare villkor.

Där finns vår tradition. Det är fråga om en livs-
syn och samhällsuppfattning som låg till grund för
diskussionen om folkhemmet och välfärdssamhället,
det väldiga reformarbete som genomfördes under so-
cialdemokratins ledning och som många gärna ville
vara med och ta äran av på den tid då Sverige var
ett land med sund ekonomi och välskötta statsfi-
nanser.

Likväl - eller just därför - måste vi fråga oss om
vi har lyckats.

Lyckades vi skapa en skola, som gav de sämre ställ-
da eleverna samma möjligheter som de andra?

Lyckades vi skapa en sjukvård, som gav alla samma
goda vård?

Lyckades vi skapa ett arbetsliv, som gav alla möj-
lighet till skapande arbete och utveckling?

Lyckades vi skapa en rik och utvecklande fritid
för alla, till äventyr och upptäckter i kulturen,
i naturen?

Lyckades vi skapa sådana villkor i människornas
vardag, att de orkar bemöta andra så som de själva
ville bli bemötta?

Det är några av frågorna. Svaret är väl, kort och gott, att vi kom en bra bit på väg, ibland gick vi fel, vi har mycket kvar att göra.

Men när vi ställer oss dessa frågor idag, gör vi det mot bakgrund av en annan ideologisk diskussion än tidigare. Under lång tid har det varit en stor enighet i det svenska samhället, åtminstone i den muntliga beaktelsen, om att dessa strävanden i huvudsak varit riktiga, att målen varit gemensamma och bara medlen skiftat mellan olika partier. Ja, i själva verket har de borgerliga hävdade att de skulle kunna skapa fler och bättre fördelade arbetsplatser, att de skulle kunna skapa bättre sjukvård och husläkare, att de skulle kunna skapa bättre undervisning och mindre klasser. Allt detta skulle ske genom politiska beslut i demokratiska församlingar.

Därför är det som idag håller på att ske något helt nytt. Nu säger man att det går inte att genom politiska beslut förbättra människornas vardag. Därefter vill man använda den egna politiken till att krossa människornas trygghet och framtidstro.

I länder där den nya högern fått inflytande över politiken tvingar man nu medvetet, planerat och med öppna ögon, mängder av människor ut i plågsam arbetslöshet. I England är de tre miljoner. På besök i Sverige säger en av den nya högerns ideologer,

von Hayek, att vi bör ha 20 procents arbetslöshet. Och all den arbetslöshet vi nu kan börja läsa av i statistiken, och i särskilt de ungas vardag, är medvetet vald.

Är detta alla människors lika värde? Nej, självfallet inte. Ansluter man sig till den tanken, blir den fulla sysselsättningens samhälle en självklar konsekvens. Den nya högern ser människorna som medel, som schackpjäser i ett spel där bondeoffer är berättigade om de skyddar pjäser med högre värde.

I ungdomsmoderaternas tidning angriper man handikappanpassning av bostäder, därför att det skulle innebära att 95 procent av befolkningen bestraffades för att gynna fem procent av befolkningen.

Man försöker t.o.m. i sin skamlöshet ge sken av att man därigenom gagnar de handikappades frihet.

Den ideologiska förklädnaden för denna flykt från blandekonomi och humanism kan i och för sig verka förledande. Man talar om att människorna kan klara sig själva, att de är mogna att fatta egna beslut, att de med den fria marknadens opartiska hjälp kan förbättra sin egen livssituation utan hjälp eller pekpinningar.

Så blir det den fria otyglade marknaden, som är grundbulten i nykonservatismens samhälle.

Den nyss nämnde företrädaren för ny-liberalismen, Friedrich von Hayek, förkunnar - och det citerar jag ständigt - att marknadshushållningen bygger på att man undertrycker vissa naturliga instinkter hos människorna. Man måste undertrycka medmänsklighet, solidaritet och medkänsla och ersätta dessa känslor med abstrakta regler till skydd för privat äganderätt, avtalsrätt och fri konkurrens. Annars fungerar inte marknadshushållningen.

Genast förstår vi att det inte handlar om att ge människorna frihet, att förlita sig på människornas egna krafter och initiativ. Det är ingen positiv människosyn, när människorna måste iklädas marknadens tvångströja så att deras naturliga vilja till solidaritet, medkänsla och samarbete skall hållas i styr.

Och då har vi avlägsnat oss långt ifrån tanken på alla människors lika värde. Då handlar det om att värdet mäts i styrka och makt.

Då har vi avlägsnat oss långt bort ifrån den moral som säger att du bör vara mot andra som du vill att andra skall vara mot dig. I stället gäller det att dra så stor egennytta av andra som möjligt.

Och du är på väg in i ett samhälle där mänskliga relationer människor emellan, ersätts av ekonomiska relationer, där djungelns lag och inte solidariteten blir vägledande.

Blir detta ett samhälle, som ökar människornas frihet, som vidgar deras möjligheter till framtida utveckling och personlig växt?

Vi vet inom vår rörelse att svaret är nej. Det skulle ju egentligen förutsätta att alla hade samma styrka och att ingen kunde exploatera någon annan.

Vi menar att friheten förutsätter en grundläggande jämlikhet i samhället - att människorna tillmäts lika värde. Och det förefaller lika tydligt att frihetens samhälle kräver solidaritet människorna emellan och en demokratisk organisation av det ekonomiska livet. Endast så kan vi ersätta exploatering och beroende med frihet och mänsklig utveckling.

På sätt och vis kan man säga att högern nu i vederbörlig ordning marknadsfört sin moral, som de goda krämare man blivit.

Vad har då arbetarrörelsen att säga om dessa frågor i en tid då visserligen kommersialismen är på fram-marsch, men då samtidigt många människor söker svar på frågor om hur man bör förhålla sig till samhället, till medmänniskorna, till naturen.

Kanske har vi inom arbetarrörelsen icke tillräckligt varit intresserade av att diskutera sådana ting. Vi har skapat fina skolor med fina hjälpmedel, men kanske vikit undan från att tala om vad

det förutsätter för motprestationer av elever och lärare. Vi har skapat ett gott skydd vid sjukdom, men inte tillräckligt talat om att det inte bara är en rättighet utan också innebär en skyldighet. Vi har skapat en unik miljöpolitik, men inte talat särskilt mycket om hur omsorgen om miljön också kräver aktsamhet och eftertänksamhet hos var och en.

Så kanske vi hos några har skapat intrycket att en bra skola, trygghet vid sjukdom, en god miljö och allt det andra är något som kan åstadkommas utan personligt engagemang och aktiv medverkan.

Det är i så fall en ganska stor underlåtenhetssynd, eller, om man så vill, en eftergift åt ett allmänt och i grunden oengagerat liberalt tänkande. Ty vi kan inte infria våra löften om frihet, solidaritet och medmänsklighet i ett samhälle utan personligt engagemang och utan en levande vardagsomsorg människor emellan.

Den demokratiska socialismen förutsätter att den enskilda människan tar ett personligt ansvar. Den förutsätter också att hon har förmåga att visa hänsyn och känna solidaritet för andra. Därmed måste det finnas ett samspel mellan samhällsmoral och individuell moral. Låt mig ge några exempel.

Vi har i vår samhällssyn en hög värdering av arbetet. Vi tror att det är genom att arbeta, som vi kan förkovra oss både som nation och som individer, vare sig vi är anställda som arbetare eller tjänstemän eller har ett eget företag. Därför säger vi att alla skall kunna få försörja sig med eget arbete. Vi sätter den fulla sysselsättningen i centrum.

Men vi tycker också att det är viktigt att den enskilde kan känna trygghet i sitt arbete och att det skall finnas möjlighet att påverka arbetsförhållandena. Därför har vi genomfört ett stort reformarbete på arbetslivets område.

Samtidigt är det viktigt att slå fast att den enskildes ansvar för sitt arbete på intet sätt förminskas av dessa trygghetsreformer. Det är viktigt för vårt lands industri att alla hjälper till att hålla leveranstider och att upprätthålla de höga kvalitetskrav som är en förutsättning för att svenska varor skall efterfrågas. Det är lika viktigt att alla som jobbar i stat och kommun hjälper till att ge en god service till medborgarna och att hushålla med pengarna.

Det finns en gammal regel inom arbetarrörelsen som säger att var och en som kan skall göra rätt för sig, i arbetet och på andra områden. Den behåller självfallet sin giltighet. Och detta kan sägas utan att ett ögonblick kritisera dem som av olika skäl icke har möjlighet därtill.

De sociala reformerna har betydtt mycket för att öka vår välfärd. Ensamma är de inte tillräckliga. Vi kommer aldrig ifrån kravet på en personlig livshållning.

Ingen tror att det är någon högre makt som ger oss den sociala tryggheten, sjukvården och omsorgen. Ingen föreställer sig att den offentliga servicen är gratis. Vi måste i sista hand själva betala genom våra skatter och avgifter.

Att betala för sig, att se till att vi är beredda att finansiera reformerna, är också en fråga om moral. Det har alltid fallit på socialdemokratins lott att för människorna förklara sambandet mellan skatter och reformer. Jag kan inte påminna mig en enda gång som en moderat har sagt något positivt om skatter. Vad värre är, inom vissa kretsar sprids något som närmar sig förakt för själva tanken att man skulle bidra till de gemensamma samhällsutgifterna med skatter. Noll-taxeraren blir något av en hjälte för dagen och det uppfattas som ett tecken på efterblivenhet eller bristande smartness att bidra till skolväsendet, försvaret, barnomsorgen, äldreomsorgen, de handikappade o.s.v.

Därför är det viktigt att reformera skattesystemet, att bekämpa skattefusket och rensa i avdragsdjungeln, att därvid hålla fast vid principen att skattebördorna skall fördelas efter bärkraft på ett rättvist sätt.

Bland det finaste vi gjort i det här samhället, från Gustav Möller till Sven Aspling, är att ge de gamla en trygg tillvaro och en god omsorg. De har rätt därtill, därför att de har byggt upp det här samhället. Det handlar om pensioner och socialförsäkring, men också om social service och vård.

För många anhöriga har detta inneburit en avlastning av ett ansvar som ibland kunnat kännas tungt. Man har inte behövt oroa sig för att en gammal förälder inte skulle få vård, de äldre har inte behövt känna att de ligger de närmaste till last. Det är en stor frihet.

Likväl känner man behov av att klart säga: Detta minskar inte ansvaret hos var och en av oss för samhörigheten med de äldre och för gemenskapen mellan generationerna. Det räcker inte med försäkringar och samhällsinstitutioner. Skall alla reformer, som vi beslutat om, och alla pengar som vi anslår, få den stora sociala betydelsen vi har eftersträvat, måste var och en av oss göra en personlig insats. Tro inte att du har gjort ditt när du har betalt din skatt för att finansiera vården. Kom ihåg att dina gamla anhöriga och personalen inom äldreomsorgen behöver dig som medmänniska och som en kontakt med vardagen utanför institutionerna.

Barn behöver omsorg, vård, kärlek, samvaro. De behöver materiell trygghet men också grundläggande värderingar.

Barn växer upp under mycket olika förutsättningar.

Varje år föds det t.ex. många barn med handikapp, ibland mycket svåra handikapp.

Skall vi säga att detta är en fråga om den enskildes ansvar? Eller skall vi säga att just dessa är särskild grad våra barn. I ett avseende är dessa barn missgynnade. I andra avseenden kan de vara gynnade. De omfattas ofta av en oändlig omsorg och kärlek av sina föräldrar. De kan på grund av sin situation utvecklas särskilt väl i andra avseenden. Hur långt räcker det? Skall vi söka mäta deras värde i nyliberalismens marknadsekonomiska termer om lönsamhet? Skall samhället utmålas som deras fiende? Finns det tvärtom en rättvisans moral av innebörd att de friska och starka solidariskt skall ta ansvar för dessa sina medmänniskor, varje dag och hela livet ut?

I ett ännu vidare perspektiv: finns det en drivkraft som kan få dig att arbeta och investera för att göra livet drägligare för de handikappade, för barn som haft det svårt i sin uppväxt, för de sjuka, för de

gamla? Kanske är detta den viktigaste politiskt-moraliska frågan inför framtiden, den avgörande skillinjen mot nyliberalismen. Ty här handlar det om samhällssolidaritet som personlig drivkraft. Här handlar det om visionen av ett folkhem.

Inte behandlar föräldrarna i en familj sina barn enligt marknadsprinciperna. Föräldrarna vill att rättvisa och jämlikhet skall råda mellan barnen - precis som Per Albin sade en gång.

Föräldrarna har ansvar för barnen. Framför allt måste det vara fråga om att finna en glädje i och med sina barn. Barnen måste uppleva tillit för sina föräldrar, båda en ömsesidighet i upplevelserna, en möjlighet att göra livet rikare för varandra. Saknas samhörigheten och kontakten mellan barn och föräldrar, kommer en väsentlig del av tillvaron att obönhörligen bli torftig. När en undersökning i Bostons förstäder visar att pappor träffar sina barn i genomsnitt 37 sekunder om dagen, ger detta just ett förfärande intryck av tomhet.

Så vilar alltså ansvaret för barnens fostran och utveckling, för att barnen får känna kärlek, glädje och samhörighet, främst på föräldrarna, fäderna inte minst.

Nu är förutsättningarna väldigt olika.

Exempelvis har antalet ensamföräldrar ökat från ca 85-90.000 år 1970 till mer än det dubbla idag.

Jag känner inte till några enkla förklaringar till denna utveckling. Den är likadan i alla västliga industriländer. Vi kan inte moralisera över den och vi kan inte säga till föräldrarna vad de bör göra med sin samlevnad. Politiken når inte in på dessa privata områden. Men vi måste kunna resonera om det sociala faktum att föräldrarna inte håller ihop under barnens hela uppväxttid, att många barn inte får tillgång till två föräldrar, att många får bära föräldraansvaret själva.

Vi vet också att de ekonomiska förutsättningarna är väldigt olika.

Naturligtvis är det så att en medelklassfamilj med goda inkomster i många avseenden har större möjligheter att ordna för barnen i olika avseenden, men ändå tycker att tiden inte räcker till. Det finns lågavlönade, ensamstående föräldrar, som har svårt att få både pengar, tid och ork att räcka till, hur gärna de än skulle vilja.

Målet för familjepolitiken måste vara att skapa en gynnsam omgivning för alla barn och föräldrar under barnens uppväxttid och därvid ta hänsyn till de olikheter som faktiskt finns. De behöver rimliga ekonomiska

villkor och hyggliga bostadsförhållanden. De behöver en bra och väl utbyggd barnomsorg. De behöver skola och utbildning, de behöver ett livskraftigt föreningsliv, där 10.000-tals ideellt arbetande ungdomsledare i det här landet gör en beundransvärd insats för att lära och leda den uppväxande generationen.

De borgerliga regeringarna har svikit barnen. Minns ni vad de lovade 1976. Karin Söder och Thorbjörn Fälldin satt i TV med stora skyltar som visade hur mycket pengar som skulle regna ner över barnfamiljerna bara det blev en borgerlig regering. De borgerliga lovade att skolan skulle förbättras. Det skulle bli mindre klasser och mindre skolor.

Nu har dessa löften svikits. Barnfamiljernas standard sjunker. Under åren 1976-80 förlorade t.ex. en tvåbarnsfamilj mer än vad familjen får ut i barnbidrag. Antalet barnfamiljer med bostadsbidrag har på några år minskat med 230.000. 1975 års program för barnomsorgens utbyggnad - det som Karin Söder så sent som i januari 1980 lovade säkerställa - har mer eller mindre kapsejsat. När 4 av 5 programår gått till ända, har man inte ens klarat hälften av programmet. Statens resurser till skolan har minskat. Nästan 7 procent av anslagen till skolväsendet har man sparat in. Det betyder fler elever i klasserna i mellanstadiet, färre lärarledda timmar i gymnasieskolan, slopad statlig medverkan i finansieringen

av skollokaler. I många kommuner har den nya situationen fört med sig att skolmaten försämrats och att man på allvar diskuterar att åter införa skolavgifter.

Det är i denna verklighet, som familjerna lever i, som vi skall forma vår politik. Vi tvingas konstatera att de ekonomiska förutsättningarna att genomföra den reformpolitik som förra partikongressen tog, dramatiskt har försämrats. Därför manar partistyrelsen till försiktighet, inte minst när det gäller att tidsmässigt genomföra olika reformer. Men ändå, vi skall icke som de borgerliga svika barnen. Vi skall envist hålla fast vid den grundläggande principen att barnomsorgen skall byggas ut för att motsvara behovet. Vi skall bekämpa en fortsatt urholkning av familjepolitiska reformer. Vi skall fortsätta söka efter vägar att, så att säga, "tänka in" barnen i det dagliga politiska arbetet - genom lokala utvecklingsprogram för barnen, genom fortlöpande undersökningar av barns levnadsförhållanden, genom att tillsätta en barn- och ungdomsdelegation.

Vi menar alltså att barnen, ungdomarna och föräldrarna har rätt att ställa krav på samhället.

Samtidigt har jag här försökt visa att vår politik också innebär att man ställer anspråk på människorna, men rimliga anspråk som de har en möjlighet att uppfylla och som därför måste anpassas efter vars och ens förutsättningar.

Detta innefattar självfallet också ungdomen. Men då måste vi skapa förutsättningar för ungdomarna att motsvara kraven.

Vi hör allt oftare berättelser om hur langare av knark och sprit stryker omkring på skolgårdarna och hur hallickar går sina ronder i Stockholms City. Mot denna typ av brottslighet, som uttrycker ett hänsynslöst människoförakt, som framför allt drabbar ungdomar, måste samhället inta en klar och kompromisslös hållning. Den måste, med något av skoningslöshet, bekämpas.

Vi måste överhuvud skärpa kampen mot den växande ekonomiska brottsligheten, alla dessa maffior som paraderar i kvällspressen. Det finns många skäl till det. Ett är att ungdomen icke skall uppfatta den äldre generationen som hycklare. De reagerar med fog när folk som tolererar åtskillig ekonomisk brottslighet, accepterar skattefiffel och miljöförstörelse, moraliserar över ungdomens beteende. Vid de finaste konjaksglasen planeras ibland den värsta vandaliseringen, av folk som är upprörda över att ungdomar, utan hopp om jobb, förstör i tunnelbanan.

Detta riktiga påpekande får emellertid inte bli en undanflykt. Vi accepterar aldrig vandalisering och förstörelse. Det finns ingen anledning att stryka olater efter ryggen. Det får inte råda någon tvekan om var vi står på den punkten.

Här handlar det mycket om, som vi säger i partistyrelsens utlåtande, att föräldrar och andra vuxna måste vara medvetna om sitt ansvar, att vara förebilder. De vuxnas värderingar och sätt att vara på, påverkar ständigt barnen och ungdomen.

Ännu viktigare är att det finns en kontakt mellan generationerna, en förmåga att bry sig om, att engagera sig i andra människors villkor. Meningslös förstörelse är ofta ett rop efter kontakt.

En ung människa, som redan från barnsben, får intrycket att man inte behöver vara rädd om saker, att vi lever i ett outtömligt överflöd som vi får utan ansträngning - går något sönder så är det bara att köpa nytt - han eller hon känner naturligtvis inte samma respekt för tingen, inte behovet av att vara varsam med det som omger oss.

Barn och ungdomar som ser natur och miljö förstöras, som ser människor fördärvas i arbetet, allt offer för kortsiktiga ekonomiska intressen, har naturligtvis svårare att iakttaga aktsamhet och varsamhet.

Men, återigen står det klart att kapitalismen, den helt otyglade marknaden, inte erbjuder bättre förebilder, mera positiva normer. Den driver i stället på utvecklingen mot kommersialism, skräpkultur, slit- och-släng-attityder. Den leder till allt större miss-hushållning med knappa resurser, allt större förstörelse av människors hälsa och av omistliga värden i vår omgivning.

Den demokratiska socialismens värderingar pekar idag bort från slit-och-släng-kulturen och miljöförstörelsen. Vi kan skapa positiva förebilder som handlar om att visa hänsyn mot andra, om att välståndet inte är gratis, utan bygger på och kräver hårt arbete och det därför är viktigt att vara rädd om det vi skapar, om varsamhet, om kvalitet som ett väl så väsentligt värde som kvantitet om att hushålla med det som det är ont om, att värna det som inte kan ersättas.

Och det handlar lika mycket om ett personligt förhållningssätt till tillvaron som om politiska åtgärder. Allting kan inte och skall inte angripas genom lagstiftning och annat. Men som demokratiska socialister har vi ett personligt ansvar för att upprätthålla vissa värderingar, att sprida dem och att föra dem vidare till efterkommande generationer.

Framför allt gäller det att ge ungdomen en möjlighet att tro på framtiden. Den tron tappar lätt den som saknar arbete. Det är någonting helt fundamentalt som man förlorar när man blir arbetslös. Man vet inte längre vem man är, som Lars Ahlin har sagt.

Jag läste en intervju i Aftonbladet av den amerikanske journalisten Tom Wicker. Han redovisar hur i hans hemtrakt arbetslösheten bland svarta ungdomar ligger på 30 procent, i en del fall på 50-60 procent. Han konstaterar:

"Tänk er att vara i 20-årsåldern och aldrig haft ett arbete och veta att man har 40 eller 50 år kvar tills man når pensionsåldern och att man aldrig i hela sitt liv kommer att ha något arbete. ...

Det finns representanter för den tredje generationen arbetslösa bland svarta familjer idag."

I England finns det nu, till följd av Thatchers högerpolitik, också stora områden där bra mycket mer än hälften av alla unga går arbetslösa. Där har arbetslösheten säkert varit en av orsakerna bakom sommarens kravaller. Där har man frågat de unga arbetslösa om de kan tänka sig att tillgripa våld för att åstadkomma nödvändiga samhällsförändringar. Svaret blev oftare ja än nej.

Kan man kräva av de unga, av någon, att stillatigande acceptera arbetslöshet?

Visst kan man stå i talarstolar eller sitta i TV och säga att vi måste tolerera en ökad arbetslöshet, att en så eller så stor procent måste vara arbetslösa. Det kan man kanske göra, ty procenten saknar ansikten, förhoppningar, livsvilja.

Men gå ut till en ung människa och säg att nu får du träda åt sidan med din arbetskraft, din vilja till arbetsgemenskap och din stolthet. Nu är det ekonomisk kris och nu måste vi reda upp det här och precis nu,

när alla måste anstränga sig, då har vi inte plats för dig i arbetslivet. Din insats blir att vara arbetslös.

Den ökning av ungdomsarbetslösheten som nu sker överraskar ingen. LO, TCO och socialdemokratin har varnat och lagt förslag. Folkpartiet och centern har glömt sina fagra löften och garantier. De har valt att strunta i ungdomen och skälla på socialdemokratin.

Därför är det viktigt att vi inte tappar greppet. Vår viktigaste uppgift under den kommande vintern är att försöka utarbeta ett konkret program mot ungdomsarbetslösheten. Det skall vi göra i nära samarbete med fackföreningsrörelsen.

x x x

Vår samhällssyn vill frihet åt människan. Men inte frihet på kapitalismens villkor, inte frihet enligt marknadens lagar.

Det finns vissa uppgifter som marknaden sköter bra. Det finns områden där marknadens beslut leder till bättre beslut och bättre resultat än administrativt och politiskt fattade beslut. Och vi är inte främmande för att diskutera var gränserna för marknaden bör gå.

Men av det uttalandet följer också principen att marknaden till sist måste underordnas människan.

Marknaden har sin moral och sin måttstock. Nykapi-
talisterna hävdar att denna moral skall tillämpas
över samhällslivets hela fält. Vi bestrider att det-
ta är klokt. Vi hävdar att detta kan leda till so-
ciala katastrofer. Vi kan i sista hand inte reducera,
krympa människornas liv till en fråga om utbud och
efterfrågan. På de djupaste sociala och mänskliga
värdena kan man inte sätta ett pris.

I stället måste vi i enlighet med våra idéer, vår
moral, sträva efter att frigöra dessa mänskliga vär-
den. Befria människorna från det som binder och för-
trycker i form av otrygghet, nöd, ojämlikhet. Vi
måste skapa en materiell grund för befrielsen, men
också sträva efter att ge tillvaron ett djupare in-
nehåll.

Ernst Wigforss skrev redan 1908 följande: "En tryg-
gad ekonomisk ställning medför icke utan vidare hög-
re kultur, det ser vi dagligen omkring oss. Och det
kommer att bero på oss själva, om ett socialistiskt
samhälle skall utmärkas mera av självbelåten förnöj-
samhet med en i materiellt hänseende sorgfri exi-
stens, eller av en strävan mot allt högre former för
personligt andligt liv."